

Hoe gaat het met de kleuters?

40 jaar na de fusie van het kleuteronderwijs met de lagere school in 1985.

Tijdens een reünie ter herdenking dat we 50 jaar geleden vol verwachting aan de KLOS begonnen, kwam de vraag op: Hoe het nu met de kleuters gaat. Geen nieuwe vraag, want deze vraag wordt de laatste jaren regelmatig gesteld. Het was voor mij aanleiding om op zoek te gaan naar meer achtergrondinformatie en heb ik nog eens de documentaire 'Kind en het badwater' bekeken. Hierin staat dezelfde vraag centraal. In dit artikel ga ik in op wat de invoering van de basisschool voor de kleuters - en dus voor alle leerlingen - heeft betekend. Iedereen is uiteindelijk kleuter geweest en heeft deze mooie ontwikkelingsfase doorgemaakt.

Wat waren de verwachtingen in 1985?

In deze, destijds, nieuwe wet voor het basisonderwijs, de WPO (Wet Primair Onderwijs), stonden mooie beloften. Hele logische zaken zoals: Ieder kind heeft recht op een ononderbroken ontwikkelingslijn. Het onderwijs wordt, waar mogelijk, in samenhang aangeboden. Hetgeen aansloot bij de wijze waarop we in het kleuteronderwijs over de ontwikkeling van kinderen dachten en hoe wij met het uitgangspunt dat ieder kind uniek is, waren opgeleid. Het leren van jonge kinderen komt vooral door spel en een juiste uitdagende leeromgeving. Door heel veel te observeren en door mooie projecten te doen om de "buitenwereld" binnen te halen en soms ook in deze "buitenwereld" op bezoek te gaan. De verwachting was dat dit door de nieuwe wet geborgd zou zijn. Het was immers gebaseerd op wat wij, pedagogen die het kleuteronderwijs mede vorm hadden gegeven, al zeiden. Helaas is het anders gelopen.

De kleuterjuffen waren met minder.

Het kleuteronderwijs was zo totaal anders dan wat er in groep 3 en hogere groepen gebeurde. Hoe konden die kleuterjuffen nu goed uitleggen dat spel niet zo maar spel is, maar essentieel voor de ontwikkeling van kinderen. Wat gebeurde daar allemaal in die kleutergroep?

Menig leerkracht vond het maar een chaos in die groepen, het moest immers stil zijn in een klas. Een leerling moet netjes op een stoel kunnen blijven zitten en afwachtend naar de leerkracht luisteren. De kleuterjuffen voelden zich niet in staat om hiertegen in het verweer te gaan. Het resultaat was dat zij zich in hun lokaal terugtrokken. Van al die mooie verwachtingen van vernieuwing die de basisschool zou brengen voor alle leerlingen was weinig meer over.

Methoden en toetsen in de kleuterklas.

Langzaam kwamen verschillende methodes en programma's de kleuterklas binnen. De kleuter moest worden voorbereid op groep 3. Zij moesten de letters en de cijfers kennen, in plaats van dat de woordenschat en taalbegrip door spel, verhalen en creativiteit werd vergroot. Met cijfers aan de slag in plaats van het getalbegrip te ontwikkelen door te spelen met materialen, zoals blokken en het kralenrek. De ontwikkelingsfasen van Piaget, Montessori of Steiner schenen niet meer van belang te zijn. Kleuters moesten ook getoetst worden om zeker te weten of ze al door alle hoepeltjes waren gesprongen om naar groep 3 te kunnen. Kleuterjuffen deden dat altijd vooral door heel veel te observeren en op basis daarvan veel stimulerende activiteiten aan te bieden. Soms voor een groepje en soms één op één. Kleuterjuffen waren opgeleid om hun eigen onderwijs te ontwerpen op basis van wat ze bij de kinderen zagen. Ze hadden allemaal de leer en ontwikkelingslijnen van kinderen in hun hoofd, dat hadden ze namelijk eindeloos moeten leren en uitzoeken op de KLOS. Of het nu ging om de psychologische ontwikkeling of de pedagogiek, of hoe je kinderen leert vouwen en knippen, of

hoe je kleutergymlessen, op basis van de motorische ontwikkeling van een kind, in elkaar zet. Het was voor hen zo logisch, waardoor ze zich niet voor konden stellen dat de andere leerkrachten in het team dat niet begrepen. De leerkrachten van de oudere groepen werkten veelal uit methoden, lesje voor lesje de methode door. De kleuterjuf daarentegen was onderwijsontwerper en had dat helemaal niet nodig.

De kennis over de ontwikkeling van kleuters is verdwenen.

Met het verdwijnen van de leerkrachten met een KLOS opleiding is mede heel veel kennis verdwenen over hoe jonge kinderen zich echt ontwikkelen en hoe je onderwijs inricht dat aansluit bij de ontwikkeling van kinderen. Was dat niet juist de opdracht volgens de WPO? Uitgaan van die ononderbroken ontwikkelingslijn?

Wat is er gebeurd met de kennis van al die pedagogen die sinds 1800 zoveel hadden bijgedragen aan een stevige basis voor het kleuteronderwijs? Het onderwijs waarin kleuters, kleuters mochten zijn en dat een kleuter in een andere fase zit dan een schoolkind. Waar vanuit gegaan wordt, dat de kleuterfase tot het zevende levensjaar duurt, want pas daarna zijn kinderen toe aan leren lezen en andere schoolse vakken.

Nu stromen de kleuters al met de leeftijd van 5 jaar door naar groep 3 en worden VVE (Voor- en Vroegschoolse Educatie)programma's het liefst al vanaf 2 jaar ingezet. Natuurlijk is het goed om de ontwikkeling van taal al vroeg te stimuleren, maar dat kan vooral door (vrij) spel en door een betekenisvolle context te creëren. Vooral voor de jongens is dit nieuwe programma een drama! Zij hebben echt de (fysieke) ruimte nodig om zich te ontwikkelen en vooral voor hen is het belemmerend om 25 uur in de week aan een tafeltje te zitten. Bij jongens kan dit een van de oorzaken zijn van gedragsproblematiek in hun verdere schoolperiode.

Sommige leerkrachten vragen zich nu zelfs af of de tegenvallende onderwijsresultaten voor lezen en rekenen te maken zouden kunnen hebben met de kunstmatige ingrepen die we in het kleuteronderwijs hebben gedaan. Een vraag die het onderzoeken m.i. waard is.

Ontwikkelingsgericht onderwijs vindt zijn oorsprong in het kleuteronderwijs.

Als we nader inzoomen op de wetenschappers die in het kleuteronderwijs een belangrijke invloed hebben gehad, zien we een aantal opvallende overeenkomsten met ontwikkelingsgericht onderwijs. Zo zijn bijvoorbeeld spel, samenwerken, in contact zijn met de leefwereld en de eigen ontwikkeling in zowel het kleuteronderwijs als in het ontwikkelingsgericht onderwijs te vinden. Binnen het ontwikkelingsgericht onderwijs zijn deze principes van groot belang.

Overzicht van belangrijke principes van de grondleggers van het kleuteronderwijs.

De ontwikkeling van jonge kinderen heeft vele wetenschappers sinds de 17^e eeuw beziggehouden. Het kleuteronderwijs is sterk beïnvloed door een aantal verschillende pedagogen en hervormers. Belangrijke sleutelfiguren waren:

Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827)

Hij was een Zwitserse pedagoog. Hij legde de basis voor **kindgerichte pedagogiek**. Voor hem ging de ontwikkeling en het leren van kleuters vooral over **hoofd, hart en handen**. Naast de cognitieve ontwikkeling waren de emotionele ontwikkeling en het ontwikkelen van praktische vaardigheden net zo belangrijk. Hij vond dat jonge kinderen moeten leren door ervaring en zintuiglijke waarneming.

Friedrich Fröbel (1782-1852)

Een van de bekendste pedagogen, binnen het kleuteronderwijs, is waarschijnlijk de Duitse pedagoog Fröbel. Voor hem was **spel essentieel voor het leren van jonge kinderen**. Hij ontwikkelde een **doorgaande lijn in zijn 'gaven'**, bestaande uit primaire kleuren en vormen en vooral bekend zijn de blokkendozen als educatief speelgoed. **'Spel is de hoogste vorm van onderzoek'**. In 1837 richtte hij de eerste de zogenaamde 'Kindergarten' op, de naam wordt nog steeds in veel landen gebruikt als het gaat om onderwijs aan het jonge kind.

Maria Montessori (1870-1952)

Maria Montessori was arts en pedagoog. Zij ontwikkelde de Montessori-methodiek waarbij kinderen **zelfgestuurd leren in een voorbereide omgeving**. Zij ontwikkelde deze methode met een groep jonge kinderen in de armere wijken in Milaan. Deze methode is gebaseerd op **zelfontdekkend leren** en **praktische vaardigheden**. Haar gedachtegoed heeft wereldwijd navolging gekregen. Het Montessorionderwijs is er voor kinderen in de leeftijd van 2 tot en met 18 jaar. Haar motto was: Leer mij het zelf te doen.

Ovide Decroly (1871-1932)

Decroly is een Belgische pedagoog, hij was de grondlegger van de Decroly scholen. Hij legde nadruk op **het leren vanuit de leefwereld van het kind**. De interesse van het jonge kind ligt vooral in de eigen leefomgeving van kinderen. De rol van de leraar was vooral die van stimulerende observator van de kinderen. **Observeren** van wat je ziet en daarop **aansluiten en naar handelen**. Kinderen leren door **associatie en expressie**. Het onderwijs wordt vormgegeven met thema's, ofwel thematisch werken.

Jean Piaget (1896-1980)

Piaget was een Zwitserse psycholoog. Zijn onderzoek naar de cognitieve ontwikkelingsfasen van kinderen heeft ons erg **geholpen om jonge kinderen te begrijpen**. Hij benadrukte dat kinderen **actief kennis construeren door interactie met hun omgeving**. Hij toonde aan dat de ontwikkeling van het denken bij kinderen in vier verschillende stadia plaatsvindt. De sensomotorische 0-2 jaar, pre-operationele fase 2-7 jaar, concreet operationele fase 6-12 jaar en als laatste de formeel operationele fase 11 jaar en ouder. Piaget wist vrij nauwkeurige leeftijdsgrenzen vast te stellen voor deze niveaus, al zijn andere wetenschappers er nog niet over uit of ze wel echt bestaan.

Loris Malaguzzi (1920-1994)

Malaguzzi was een Italiaanse pedagoog. Hij is de grondlegger van de Reggio Emilia benadering van jonge kinderen. **Het kind is 'rijk, competent en krachtig'**. Voor hem waren **leren samenwerken, creativiteit en het kind als onderzoekers** belangrijke uitgangspunten.

Jan Ligthart (1859-1916)

Ligthart was een Nederlandse onderwijzer die veel invloed heeft gehad op het vernieuwen van het onderwijs. Belangrijke waarden voor hem waren **warmte en spel en een kindvriendelijke benadering**.

Rudolf Steiner (1861-1925)

Steiner was een Duitse reformpedagoog en de grondlegger van de Vrijescholen. Hij gaat bij de ontwikkeling van kinderen uit van fasen van 7 jaar, de kleuterperiode ziet hij dan ook als een fase van 0 tot en met 7 jaar. In deze fase leren kinderen door **spel, nabootsen, verbeelding en fantasie**. Fantasie en verhalen worden omgezet om taal, moraal en sociale gevoeligheid te stimuleren. **Vrij spel**

met eenvoudige materialen waarin bij het kind door **fantasie en creativiteit de innerlijke kracht** wordt ontwikkeld. Lezen en werken met letters pas vanaf het moment dat kinderen tanden gaan wisselen.

Helen Parkhurst (1886-1973)

Parkhurst heeft het kleuteronderwijs beïnvloed door haar nadruk op **zelfstandigheid, keuzevrijheid en verantwoordelijkheid**, vertaald naar een speels en kleutervriendelijk niveau.

Peter Petersen (1884-1952)

Petersen was een Duitse pedagoog en grondlegger van het Jenaplan onderwijs. Hij zag het onderwijs als een opvoedkundige **gemeenschap**. De school is een leefgemeenschap waarin kinderen van verschillende leeftijden samen leren en leven. De school bestaat uit stamgroepen waar kinderen van verschillende leeftijden van en met elkaar leren. Hij ging uit van vier basisactiviteiten: **gesprek, spel, werk en viering** al het hart van het onderwijs. **Iedere leerling is uniek**, maar altijd verbonden aan de groep.

Célestin Freinet (1896-1966)

Freinet was een Franse onderwijzer en pedagoog. De grondlegger van de Freinetscholen. Voor hem was vrij spel en ervaringsgericht leren belangrijk. Kleuters leren door **spel en dingen doen, in speelhoeken, bouwen, tekenen en bewegen**. De nieuwsgierigheid van kinderen vormt een belangrijk uitgangspunt. Leren samenwerken en taken verdelen, samen verantwoordelijk voor de klas, de omgeving, dit versterkt gemeenschapsgevoel. Leren van en met de buitenwereld.

Kees Boeke (1884-1966)

Boeke is een onderwijsvernieuwer en de oprichter van de Werkplaats. Hij brak met het idee dat kleuters alleen voorbereid moesten worden op de lagere school. Hij pleitte voor een volwaardige plek voor het kleuteronderwijs als een fase waarin het kind vanuit **spel en ervaring** zijn persoonlijkheid ontwikkelt. Kleuteronderwijs moest niet strak geleid of gestructureerd zijn, maar ruimte bieden voor **eigen tempo en creativiteit**.

Hoe nu verder?

Als het aan de VOIO ligt, gaan we het hele onderwijs meer ontwikkelingsgericht inrichten en zou wat meer de 'kunst' afgekeken kunnen worden wat er in het kleuteronderwijs gebeurt. Er valt vanuit dit onderwijs nog veel te leren: hoe het onderwijs anders ingericht kan worden, door meer ruimte te creëren voor diversiteit en uniciteit van de kinderen.

We zien al veel mooie ontwikkelingen op scholen en we gaan die proberen in beeld te brengen. Bovendien is het ons doel om professionals en betrokkenen in het onderwijs, die hier elke dag aan werken, met elkaar te verbinden.

Rond dit thema is een mooie documentaire gemaakt, klik [hier](#) om te bekijken.

Mini Schouten

Haarlem, 30 september 2025

Voorzitter VOIO
www.verenigingioio.nl

